

Hierbij zal de Schrijver zelf wel geene beteekenis gehecht hebben aan het in den aanvang der Reformatie gebruikte woord »lutheren», daar dit langen tijd bij velen een algemeenen zin had, gelijk thans het woord »Protestant». Maar dan was er toch wel eenig bewijs noodig geweest voor de hoofdstelling, d. i. voor den laatsten volzin, die inderdaad niet minder bedenkelijk is, dan de stelling, dat in de Zuidelijke Nederlanden het Calvinisme »uit Frankrijk was binnengedrongen» (waarover gehandeld wordt, hierboven, blz. 32—34, en hieronder, in noot 90—93). Eigenlijk gezegde Lutherschen (in onderscheiding van, of in tegenstelling met, andere Protestanten) waren hier te lande, reeds van ouds, slechts op betrekkelijk weinig plaatsen, en in kleinen getale, en dan nog meest vreemdelingen: Duitsche soldaten in dienst bij de Landvoogdes, onderhoorigen van een Duitschen vorst die hier heerlijke rechten had, en vooral vreemde kooplieden uit het Oosten. Deze nu zullen zonder twijfel in hunne omgeving wel eenigen invloed geoefend hebben. Maar dan toch enkel in de naaste omgeving, niet bij »velen hier te lande». Juist met betrekking tot het jaar 1566 hebben we te dien aanzien een afdoend getuigenis, dat te meer waarde heeft omdat het afkomstig is van den Prins van Oranje, die destijds zelf Lutherschgezind was. In het werk van J. L. Motley, *The rise of the Dutch Republic*, geeft Dr. R. C. Bakhuizen van den Brink in de Hollandsche vertaling (Eerste gedeelte, Deel II, 1878, blz. 89) bij de opmerking, dat in 1566 te Antwerpen »de Lutheranen de rijksten waren, maar de Calvinisten het talrijkst,» deze aanteekening: »Volgens de verklaring van den Prins van Oranje waren er echter maar twee Luthersche kerken in de Nederlanden. Zij waren beide te Antwerpen. »Es ist aber zu erbarmen das der Calvinismus soweitt einreisset und die Augsburgische Confession überwachset, das in allen diesen Landen seint nur zwo Kirchen der Augsburgischen Confession und die werden in dieser Stadt Antorff erhalten. Der andere Hauff ist durchaus Calvinisch». — Brief van W. van Oranje aan den Keurvorst Augustus, van den 1sten Sept. 1566. M. S. in het archief te Dresden."

In Holland hadden de Gereformeerden dus niet veel aanleiding om tot Luthersche gevoelens te worden overgehaald. En zij waren dan ook werkelijk daartoe niet geneigd. Wel laat Prof. Fruin op het pas aangehaalde volgen, dat hiervoor twee bewijzen zijn aan te voeren (blz. 6). Maar die twee berusten beide op misverstand: het is inderdaad juist het tegendeel, dat erdoor bewezen wordt.

Het eerste luidt aldus (blz. 6): »Toen te Amsterdam de Lutherschen een afzonderlijke gemeente wilden stichten, zocht hij [nl. de predikant Jan Arendsz, die in het voorafgaande genoemd was »de eerste, de toongever» onder de Hollandsche Gereformeerden, en die voorts was voorgesteld als »geen man naar den smaak der nauwlettende Calvinisten van Brabant, maar een man naar het hart van den Prins van Oranje en uit eigen aard en inzicht bereid om diens plannen van verbroedering in de hand te werken»] de in zijn oog niet gewettigde scheuring te voorkomen en las op zekeren Zondag in November [1566]